

Unitat **1**

La comunicació, el llenguatge i els símbols

Què és la **comunicació**?, quin ús fem del **llenguatge**?, Com construeixen els **símbols** la nostra realitat?

1. Què és la **comunicació**?

La comunicació fa possible que un altre participi d'allò que posseïm, fer que sigui comú a ell i a nosaltres, transmet informació d'alguna cosa a algú. Les societats animals i humanes entren en relació, en intercanvi/comerç d'idees, d'interessos.

L'acte de comunicar-nos el realitzem constantment en el transcurs de la vida. Pots aturar-te un moment a comptar quantes vegades al dia, i de quina manera et comuniquis amb la resta del món?

Ara veurem què és "la comunicació" i quins elements intervenen en l'acte de "comunicar-nos".

La **comunicació** és l'acció i procés de transmetre un missatge, establint una relació i una interacció socials.

La font, o punt d'origen, pot ésser de natura individual o col·lectiva.

La comunicació es materialitza en el missatge, compost de signes o símbols, servint-se de mitjans de comunicació auditius, visuals o tàctils i, en general, per qualsevol forma, senyal o mitjà susceptible d'ésser interpretat.

La manera com el missatge és concebut, exterioritzat, transmès, rebut i interpretat en determina la efectivitat i la consecució dels fins que hom cerca.

La paraula comunicació procedeix del llatí **communicare**, que vol dir *fer comú*.

La comunicació consisteix en un acte mitjançant el qual un individu o animal estableix amb un altre un contacte que li permet transmetre-li una informació.

El fet de viure en societat fa que la persona passi bona part del temps emetent i rebent missatges, és a dir, informació (una mirada, els senyals de trànsit, una representació teatral...). Són actes de relació comunicativa que cal analitzar a diferent nivell, encara que tots ells compleixen el mateix objectiu.

La capacitat de comunicar-se no és exclusiva de les persones. Així, s'han descrit llenguatges animals, com el de les danses de les abelles, el dels xiulets ultrasònics dels dofins...

No obstant això, és el llenguatge humà (i concretament el verbal, manifestat en una riquíssima varietat de llengües) el que permet comunicacions més complexes.

Malgrat la inqüestionable importància de les llengües com a sistema comunicatiu, hi ha altres estadis de la comunicació, l'anomenada comunicació no verbal, que són tant o més importants. Les emocions, per exemple, es transmeten sovint per camins no verbals.

1.1. El **procés** de la comunicació

Els elements que participen en tot acte comunicatiu són l'emissor, el receptor, un codi, i un canal.

En tota comunicació intervé un **emissor** amb la intenció de fer compartir una realitat o referent a un **receptor**.

L'emissor elabora el missatge a partir d'uns signes recollits en un **codi** i el transmet a través d'un **canal** físic (la veu, el full escrit...) que fa possible el contacte.

El **missatge** és transferit a través de l'espai i del temps, però pot ser deteriorat o fins i tot destruït pels sorolls.

El procés

Emissor	Primer component d'un procés o d'un acte de comunicació
Codi	Sistema convencional de signes i de regles de comunicació
Canal	Medi a través del qual, en el procés de comunicació, són transmesos els signes
Receptor	Persona que rep, descodifica i interpreta un missatge

Perquè funcioni correctament aquest mecanisme cal que el transmissor i el destinatari comparteixin un mateix **codi lingüístic**, és a dir, que parlin una mateixa llengua, o bé que cada un conegui el codi utilitzat per l'altre. S'anomena *feedback* la situació en la qual la comunicació circula en dos sentits, quan hi ha un anar i tornar d'informació. El codi és un conjunt de signes que es combinen mitjançant certes regles conegudes pel qui envia el missatge i el qui el rep.

També és important el **context** on es produeix la comunicació. Un timbre a l'aula significa que s'ha acabat la classe. En canvi, un timbre a casa vol dir que hi ha algú que truca a la porta.

1.2. *El procés de la comunicació* **negociació i tracte**

En el procés de comunicació es pot transmetre una idea o informació, sense cap més conseqüència, però generalment la comunicació comporta un tracte o intercanvi d'informació, ve acompanyat per un acord implícit, ens hem de posar d'acord amb el significat que atorguem a les paraules, conceptes, imatges...sinó no hi pot haver comunicació possible.

Per començar una bona comunicació hem de fer ús d'una llengua comuna per les dues persones. Dins d'una mateixa llengua ens podem trobar que una paraula tingui un significat diferent per a cadascuna de les persones que intervenen en la conversa, depenent de l'experiència pròpia de cada una.

Davant d'una mateixa paraula, podem tenir conceptes similars però experiències diferents. Ens hem de posar d'acord per decidir quin significat atorguem a les paraules que volem fer servir en l'intercanvi.

Un **exemple:**

Un plat de marrons tots sabem què és...Un plat de pasta amb una forma concreta.

Si li diem a un grup de nens avui per dinar tenim "un plat de macarrons"

La reacció serà molt diferent, per a uns serà motiu d'alegria, i per altres d'enuig. Tot dependrà de l'experiència que hagin tingut amb els macarrons.

Per tant, en diferents persones, la mateixa paraula provoca, alhora, respostes iguals o diferents.

Examinem la conversa mantinguda entre una nena de 10 anys i el seu germà de quatre:

Nen: Sóc un nen molt llest.

Nena: Ah, si? Quan fan 2×3 ?

Nen: Ja sé el que és una girafa.

Nena: I, quan fan 2×3 ?

Nen: Ho sé tot sobre les girafes, on viuen, el que mengen i el que fan durant tot el dia.

Nena: I, quan fan 2×3 ?

Nen: I, quan fan 2×4 ?

En aquesta conversa, els dos nens intenten negociar el significat del terme "molt llest". Per a la nena de 10 anys d'edat, aquest concepte significa saber resoldre operacions de multiplicació. Per al nen de quatre, significa tenir coneixements sobre els animals. El nen ha estat capaç de percebre que la seva germana mantindria la seva pròpia posició, sense tenir en compte els seus amplis coneixements sobre les girafes, per tant, ha intentat canviar el centre d'aplicació del terme "molt llest", d'ell a ella.

A vegades aquest tracte i la negociació arriben a ser quasi invisibles. Llegeix la següent conversa:

Dona: No cal que corris tant. Ens queden alguns minuts per marxar,

Home: Tinc temps de regar les plantes?

Dona: No, si no és que ho fas ràpid.

Home: Normalment, trigo uns deu o quinze minuts.

Dona: Haurem de marxar abans de deu minuts.

Home: Bé, doncs baixo de seguida

En aquesta conversa podem observar que, mentre que la dona considera que "alguns minuts" són, aproximadament, uns cinc, el marit creu que són uns quinze. Els dos intenten negociar.

2. Què és el llenguatge?

Es pot parlar de llenguatge quan els senyals emesos i captats en el procés de comunicació constitueixen signes fixos discontinus, organitzats, que poden ser intercanviats pels diferents individus d'una mateixa comunitat lingüística.

La distinció entre llenguatges naturals i llenguatges artificials, prové de la diversificació del llenguatge i de la desigualtat existent entre el llenguatge utilitzat per la ciència i el llenguatge d'ús quotidià. Com diu A. Deaño a la Introducció a la lògica formal: "Els llenguatges naturals els heretem, en canvi els llenguatges artificials els construïm."

2.1. Els diferents tipus de llenguatges

Els llenguatges naturals

Estarien formats per les diverses llengües que utilitzen en els seus processos de comunicació i en la vida quotidiana els individus que formen part d'una mateixa comunitat lingüística. En part es poden considerar com artificials, perquè són produïts per les diverses comunitats humanes que els utilitzen.

Característiques

- Són les llengües creades i recreades constantment per l'espècie en el pas dels segles i transmeses a cada individu en poc temps.
- Són els que parlem tots els dies.
- Es componen d'un lèxic -finit- i d'un conjunt de regles que permeten combinar fins l'infinit els elements d'aquest lèxic.
- Són una forma de vida. Parlar forma part de la nostra història natural, així com beure, passejar o jugar.

El problema d'aquest tipus de llenguatge es dona quan es vol fer ciència estricta. Els llenguatges naturals o ordinaris són molt imperfectes des del punt de vista del rigor i l'exactitud (paraules que tenen diferents significats, vaguetat en el sentit dels termes, equivocitat...). És per aquest motiu que tota ciència utilitza una sèrie de termes tècnics que són inequívocs (un sol sentit) i que permeten eliminar aquests inconvenients.

Els llenguatges artificials

Són aquells llenguatges creats d'una manera conscient i voluntària, a diferència de l'espontaneïtat i lentitud que caracteritza els altres llenguatges esmentats anteriorment.

Els llenguatges artificials són llenguatges de precisió, mitjans artificiosos d'expressió, construïts pels científics a fi de poder formular amb més rigor les relacions entre els objectes estudiats per les respectives ciències.

Els constructors de llenguatges artificials no fan més que dirigir el llenguatge en benefici de les diferents ciències, orientant sistemàticament en un determinat sentit, les possibilitats d'expansió continua que els llenguatges porta com a tret més peculiar i profund.

Són forjats per respondre a unes necessitats concretes del coneixement. Així parlem del llenguatge de la física, de la biologia, de la lògica... Responen al desig de construir un llenguatge ben fet, que no permeti vaguetats de cap tipus, ni contradiccions.

El llenguatge formal és un llenguatge artificial construït per aquelles disciplines en què el llenguatge ordinari o natural resulta poc adient, donades les seves imperfeccions i limitacions. La lògica que es troba en la base de tot llenguatge que expressi coneixement, ha elaborat un llenguatge artificial que li permet assolir un cert rigor, a partir de l'ús de símbols que representen i expressen elements del llenguatge natural.

Per exemple: un enunciat qualsevol se simbolitza amb lletres minúscules p , q , r ...

Així la lògica moderna treballa poc o quasi bé gens amb l'anàlisi del llenguatge natural i se serveix de llenguatges artificials o formalitzats, perquè té per objectiu l'exactitud i el rigor. Aquesta simbolització permet reduir el llenguatge natural a llenguatge simbòlic.

El llenguatge pròpiament dit formal, serà fruit de la construcció per part de la lògica, d'una sèrie de regles que expliquen la manera de produir fórmules correctes amb els símbols. A més, però, el llenguatge formal és aquell llenguatge que no només està simbolitzat, sinó aquell llenguatge amb el qual es pot operar d'una manera mecànica sense necessitat de pensar mai en el contingut (en allò que significa). Per tant, podem dir que la formalització és igual a l'abstracció dels continguts del llenguatge.

Característiques

- Permet sintetitzar i condensar formes de discurs.
- Ajuda a evitar l'ambigüitat del llenguatge natural.
- Permet establir relacions entre expressions que són necessàries per la ciència, però que no existeixen en els llenguatges naturals. Per exemple : la relació de deducció.

En els llenguatges naturals apareixen barrejats diferents nivells de llenguatge que condueixen a contradiccions, paradoxes i argumentacions circulars. En canvi en els llenguatges formals es pot fer precisa la distinció entre els diversos nivells.

2.2. El llenguatge i el pensament

El llenguatge és la matèria sobre la que és possible la formalització del pensament, i instrument inevitable de la teoria en què s'expressa i objectiva el pensament. Tot i això el llenguatge és quelcom més que un instrument comunicatiu del pensament.

La lingüística també ens ha demostrat que la utilització del llenguatge té moltes possibilitats. Per exemple tot sovint es remarca la importància de l'ús informatiu o teòric del llenguatge, en el sentit que es dirigeix, no només a expressar situacions subjectives, a invocar l'atenció de l'oient o receptor, o a treballar sobre els seus propis fenòmens, sinó també a reflectir una realitat objectiva. Però quina és la relació entre el pensament, el llenguatge i la realitat?

El sistema de llenguatge influeix sobre la manera en què percebem, experimentem i ens comportem. Els individus perceben d'una manera o una altra la realitat d'acord amb les categories de pensament proporcionades pel llenguatge.

La manera de pensar i percebre la realitat imposada per un sistema de llenguatge donat, no depèn de la consciència de l'individu. Així, podríem dir que la realitat modela el llenguatge, i que aquest modela la nostra imatge de la realitat. Per tant l'anàlisi del llenguatge condueix a comprendre el procés de coneixement de la realitat i adquirir coneixements sobre la realitat.

La necessitat d'aprenentatge, en el si d'un grup social, per a que sigui possible una predisposició lingüística que fa possible tenir una determinada visió del món i construir de manera conceptual la realitat.

3. Què són els **símbols**?

Els **símbols** són signes que a més a més del seu valor temàtic tenen un altre significat atribuït convencionalment.

En el nostre entorn és habitual rebre i donar informació substituint les paraules per símbols.

Tenim símbols establerts: els símbols científics, tècnics, de finalitat utilitària, d'informació pública.

La fletxa és un **símbol** perquè ens transmet un **missatge**:

Direcció que cal seguir

3.1. Signes i símbols gràfics

El món actual i el nostre entorn més immediat, està envoltat d'un munt de **signes** codificats.

N'hi ha que ens guien, altres ens informen, alguns ens protegeixen o ens prohibeixen fer determinades coses.

Aquests signes, són les imatges gràfiques, les marques, els logotips, els pictogrames, els senyals que trobem al carrer, a la publicitat, als centres hospitalaris, als transports públics...

Cada signe ens transmet un missatge que cal saber interpretar correctament per poder rebre tota la informació que ens vol comunicar.

El signe és una imatge transmet el missatge a partir de:

- el **significant**: la forma, el color, la composició, la grandària
- el **significat**: la idea o l'objecte que representa

Significant

Marca Coca-Cola: ens identifica un tipus de beguda

Significat

Pictogrames: expressen una idea concreta

Un signe es converteix en un símbol quan se li atribueix convencionalment un significat simbòlic concret.